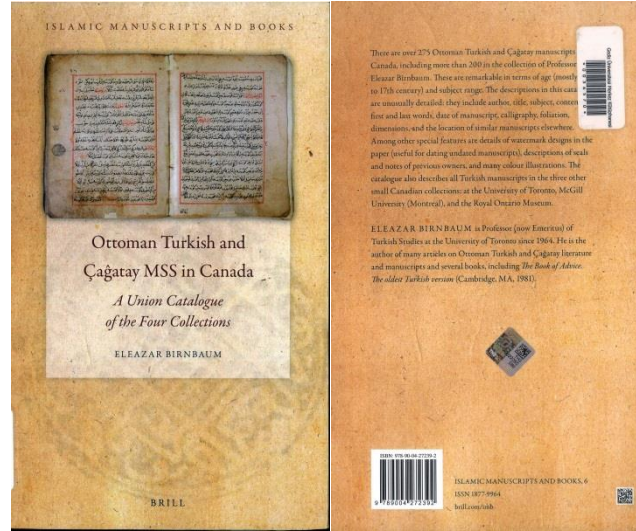

Eleazar BIRNBAUM. *Ottoman Turkish and Çağatay MSS in Canada: A Union Catalogue of the Four Collections*, Leiden: BRILL Publishing, 2015, xviii+521 s.

Erdem UÇAR*

Türkçe yazmalar, Türkiye'nin, Avrupa'nın ve Asya'nın muhtelif ülkelerindeki kütüphane ve müzelerde muhafaza edilmektedir. Buralardaki yazmaların kataloglaması ve araştırmacıların istifadesine sunulması yazmalar üzerine çalışacak araştırmacılar için büyük önem arz etmektedir.

Tanıtımını yapacağımız katalog, Türk coğrafyasından epey uzakta bulunan Kanada'daki Osmanlıca ve Çağatayca yazmaların tavsifi hakkındadır. Kanada'da Türklük ve İslâm araştırmaları II. Dünya Savaşı sonrasında başlamıştır.¹ Prof. Eleazar BIRNBAUM da bu dönemden sonra yetişmiş Kanada'da Şarkiyat ve Türkoloji çalışmalarındaki önemli bir isimdir.

Katalogun yazarı, 1950'de Londra Doğu ve Afrika Araştırmaları [SOAS] bölümünden Türk, Arap ve İbranî filolojisi bölümlerinden mezun oldu. Paul WITTEK, Fahir İZ ve Cyril MUNDY gibi ilim adamlarının rahle-i tedrisinden geçti. BIRNBAUM, şark yazmalarına olan ilgisinin bu hocaları etkisinde olduğunu söylemektedir. 1950'li yıllarda fotokopi elde etmek hem pahalı hem de zordu. Hocası Cyril MUNDY'nin kendi özel arşivinde bulunan şark yazmalarını öğrencilerine ödünç verip derslerinde yazmaların okunuşunu öğrencilerinden istemesi sayesinde birçok orijinal yazma ile tanışma imkânına sahip olur. Lisans öğrenimini tamamladıktan sonra Durham Üniversitesi (İngiltere) kütüphanesinde çalışır

* Doç. Dr., Gediz Üniversitesi öğretim üyesi, İzmir-TÜRKİYE, E-posta: merdemu@gmail.com.

¹Kanada'daki Türk incelemelerine ise hemen hemen II. Dünya Savaşı'nın ardından İslâm ve Ortadoğu araştırmalarıyla birlikte Toronto ve McGill üniversitelerinde başlandı. Bu iki kurumun dışında bazı üniversitelerin tarih bölümlerinde Türk tarihine yer verilmiş ve konuyla ilgili monografi ve kitaplar yazılmıştır. Daha geniş bilgi için bk. DURSUN, Davut (2001). "Kanada (Ülkede İslâmiyet)" Maddesi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 24: KÂÂNÎ-İ ŞÎRÂZÎ-KASTAMONU. Ankara: 292a-293b.

(1953-1960). Buradayken Arapça, Farsça ve Türkçe kitap ve yazmaların kataloglaması görevinde bulunur. 1955'te British müzesi yakınındaki bir sahaf dükkânında Derviş Çelebi'nin *İtâ'atnâme* isimli eserine ait XVI. yüzyıldan kalma yazmasına tesadüf eder ve onu satın alır. Hususi kütüphanesinde "Ms T1" numarasıyla kaydettiği bu yazma, kendisinin sahip olduğu ilk yazmadır. (Bu yazma, katalogda 7 numaralı yazmadır, s.17) Yıllar içerisinde kendi gayretiyle ve hediye yoluyla hususi yazma koleksiyonunu genişletir. Daha sonra dünyanın çeşitli kütüphanelerinde Şark dünyasına ait muhtelif yazmaların tavsifi konusunda çeşitli araştırmalar yapar. 1964'te davet edildiği Toronto üniversitesi "Near and Middle Eastern Civilizations" bölümünde emekli profesör olarak bugün çalışmalarına devam etmektedir.²

Kanada'daki Osmanlıca ve Çağatayca yazmaların bir kısmı Toronto ve McGill Üniversitesi kütüphaneleri ile Toronto'daki Royal Ontario müzesinde muhafaza edilmektedir, ancak Kanada'daki Osmanlıca ve Çağatayca yazmaların büyük kısmı Eleazar BIRNBAUM'un şahsî koleksiyonunda bulunmaktadır. BIRNBAUM, akademik hayatı boyunca dünyanın muhtelif kütüphane ve arşivlerinde araştırma yapmış, koleksiyonundaki yazmaların asıllarının bulunduğu Türkiye'ye, Asya ve Rusya'ya pek çok ilmî seyahat gerçekleştirmiştir. Kendisi arşivindeki yazmaların birçoğunu Türkiye'den temin ettiğini söylemektedir.³

Katalogda, yazmalar konularına göre şu şekilde gruplandırılmıştır: 1. tarih; 2. coğrafya; 3. biyografi; 4. edebiyat: manzum. Osmanlıca ve Çağatayca; 5. inşâ; 6. İslam ve dinî literatür; 7. tasavvuf; 8. ahlâk; 9. dil ve sözlük; 10. tıp, vs. bilim tarihi ile ilgili eserler. Katalogdaki envanterin sayısal verileri şöyledir: BIRNBAUM'un koleksiyonunda toplam **206 yazma** (No: 1-206, s. 3-415), Toronto Üniversitesi, Thomas Fisher Nadir Eserler koleksiyonunda **19 yazma** (No: 207-226, s. 419-440); McGill Üniversitesi'nde (Montreal) **48 yazma** (No: 227-275, s. 443-470), Royal Ontario müzesinde **2 yazma** (No: 276-278, s. 472-476) bulunmaktadır. Bu verilerin ışığında Kanada'da Osmanlı ve Çağatay sahasına ait toplam **275 yazma** bulunmaktadır.

BIRNBAUM, katalog çalışmasında yazmaların tavsifini oldukça ayrıntılı olarak sunmaktadır. Yazmanın ait olduğu eserin yazarı ve eser hakkında ansiklopedik bilgiler, keleme kaydı bilgisi, yazmanın fizikî ve yazı özellikleri sıralanmış, yazmanın başından ve sonundan bir satırın Arap harfleriyle gösterimi yapılmıştır. Ayrıca yazmanın tespit edilen diğer koleksiyonlarındaki nüshaları da gösterilerek yazma üzerinde araştırma yapacaklara kolaylık sağlanmıştır.

² Kendisine bir armağan ithaf edilmiştir. Bk. *Festschrift in honor of Eleazar Birnbaum [Eleazar Birnbaum Armağanı]*. Ed. by Şinasi TEKİN, Gönül Alpay TEKİN; guest editor Virginia AKSAN. *Türklük Bilgisi Araştırmaları*. C. 29. 2005. Hayatı ve eserleri hakkında daha geniş bilgi için bu armağana bakılabilir.

³ Aşağıda künyesini verdiğimiz çalışmalar, BIRNBAUM'un dünyanın çeşitli yerlerinde muhafaza edilen şark dünyasına ait yazmalar hakkındaki tenkitlerini içermektedir. Dünya kütüphanelerindeki Türkçe yazmaların envanteri konusunda derli toplu bilgi vermesi ve konuya eleştirel bakması bakımından bu makaleler dikkate değerdir. Bk. BIRNBAUM, Eleazar (1983a). Turkish Manuscripts: Cataloguing since 1960 and Manuscripts Still Uncatalogued: Part 1: The Berlin Catalogue [Reviewed Works: Türkische Handschriften, Teil 2 by Manfred Götz; Türkische Handschriften, und einige in den Handschriften enthaltene persische und arabische Werke. Teil 3 by Hanna Sohrweide; Türkische Handschriften, Teil 4 by Manfred Götz]. *Journal of the American Oriental Society*. Vol. 103/2: 413-420; BIRNBAUM, Eleazar (1983b). Turkish Manuscripts: Cataloguing since 1960 and Manuscripts Still Uncatalogued. Part 2: Yugoslavia, Bulgaria, Romania. *Journal of the American Oriental Society*. Vol. 103/3: 515-532; BIRNBAUM, Eleazar (1983c). Turkish Manuscripts: Cataloguing since 1960 and Manuscripts Still Uncatalogued: Part 3: U. S. S. R., Iran, Afghanistan, Arab Lands (Except Palestine), Israel and Palestine, India and Pakistan, China. *Journal of the American Oriental Society*. Vol. 103/4: 691-707; BIRNBAUM, Eleazar (1984a). Turkish Manuscripts: Cataloguing since 1960 and Manuscripts Still Uncatalogued, Part 4: Hungary, Czechoslovakia, Poland, Great Britain, Ireland, The Netherlands, Belgium, France, Germany, Switzerland, Austria, Italy, Finland, United States, Canada. *Journal of the American Oriental Society*. Vol. 104/2: 303-314; BIRNBAUM, Eleazar (1984b). Turkish Manuscripts: Cataloguing since 1960 and Manuscripts Still Uncatalogued, Part 5: Turkey and Cyprus. *Journal of the American Oriental Society*. Vol. 104/3: 465-503.

BIRNBAUM koleksiyonundaki **206** yazmanın **50** tanesi gerek eskilikleri gerekse içerikleri bakımından oldukça değerlidir. Bu **50** yazmanın **31** tanesi, XIV.-XVI. yüzyıllardan, **13** tanesi XVII. yüzyıldan ve 6 tanesi de XVIII. yüzyıldan kalmadır. Bilhassa Klasik Türk edebiyatı ile uğraşanları ilgilendirmesi bakımından değerli gördüğüm birkaç eseri de burada zikretmeden geçemeyeceğim. Şimdiye kadar tespit edilen Çağatay sahasındaki en eski Lutfi divanına ait yazma, yine Çağatay sahasına ait XV. yüzyıldan kalma Hucandî'nin Letafetname'si, Osmanlı sahasında şimdiye değin tespit edilen en eski anonim Mevlid yazması ve XV. yüzyıldan kalma Şeyhî'nin Hüsrev ü Şirin'i bu nadir yazmalardan sadece birkaçıdır.

Elimizdeki katalog ile Kanada'daki Osmanlıca ve Çağatayca yazmaların toplu envanterine ulaşmış olduk. Prof. Dr. Eleazar BIRNBAUM, Türkçe yazmaların kataloglaması üzerine yıllardır çalışıyordu. Elimizdeki eser, bize kendisinin bu sahada ne kadar salahiyyetli olduğunu tekrardan göstermiştir. Kendisine sağlıklı nice seneler dilerken, neşir hazırlığı süren "Kanada'daki Farsça Yazmalar Kataloğunu" da merakla beklediğimizi ifade etmek isterim.